

MODON

Modon Kalesi
(Machiel Kiel
fotoğraf
arşivi)

1825'te Fransız gezgin Charles Deval şehir içindeki birçok evin yarı harap durumda oluşuna çok şaşırılmıştı.

Modon, Rum isyanı sırasında âsiler tarafından defalarca kuşatıldı, fakat Osmanlı donanması sayesinde direndi. Şubat 1825'te Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın oğlu İbrâhim Paşa, II. Mahmud'un isteği üzerine isyanı bastırmak için Modon'a asker çıkartmış ve askerî karargâhını burada kurmuştu. Fakat 8 Ekim 1828'de Modon'u ele geçiren Fransız Generali Marquis de Maison kumandasındaki Fransız keşif ordusu tarafından şehirden çıkarıldı. Garnizonun ve bütün müslüman sivilin geri çekilmesinin ardından Maison duvarla çevrili şehrin bütün evlerini ve binalarını yıktırdı. Fransızlar birkaç ay sonra burayı boşaltarak Yunanlılar'a terkettiler. Bu tarihten itibaren eski Modon bir hayalet şehre dönüştü. Harabeler arasında XVIII. yüzyıldan kalma hamamlar, ayrıca II. Bayezid Camii minaresinin kaidesi hâlâ seçilebilir. İç kalenin duvarları ve yine aynı sultanın inşa ettirdiği liman önlerindeki adada bulunan Bourtsi suru Osmanlı yapılarından geri kalan sağlam eserlerdir. Bugün şehrin suru olmayan açık bölümü Osmanlı idaresi altındaki en iyi döneminden daha az, 2000'i bulmayan ve yirmi yıldır hemen hemen hiç değişmeyen bir nüfusla (1981 sayımında 1251, 2004 yılı başlarına ait tahminle 1200 nüfus) balıkçılık ve özellikle turizmle geçinecek var olmayı sürdürmektedir. Modon, Yunanistan'ın günümüzdeki idarî teşkilâtı içinde merkezi Kalamata olan Messinia idarî birimi (nomos) içinde bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 367, s. 127; nr. 607, s. 583; II. Bayezid Dönemine Ait 906/1501 Tarihli Ahkâm Defteri (nşr. İlhan Şahin - Feridun Emecen), İstanbul 1994, s. 11, 39; Piri Reis, *Kitâb-ı Bahriye* (nşr. Ertuğrul Zekai Ökte v.dğr.), İstanbul 1988, II, 653-659; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VIII,

316-325; A. de la Motraye, *Voyages en Europe, Asie et Afrique*, La Haye 1727, I, 462; F. C. H. L. Pouqueville, *Voyage en Morée à Constantinople*, Paris 1805, III, 211-213; a.m.f., *Voyage de la Grèce*, Paris 1827, VI, 68; M. F. Thielen, *Die Europäische Türken, ein Handwörterbuch für Zeitungsleser*, Wien 1828, s. 186; W. M. Leake, *Travels in the Morea*, London 1830, I, 208, 430-431; J. A. Buchon, *La Grèce continentale et la Morée*, Paris 1843, s. 97; G. Finley, *Greece under the Ottoman and Venetian Domination*, London 1856, s. 309-316; W. Miller, *The Latins in the Levant: A History of Frankish Greece (1204-1566)*, London 1908, s. 495-497; S. Luce, "Modon - a Venetian Station in Medieval Greece", *Studies in Honor of Edward Kennard Rand*, New York 1938; K. Andrews, *Castles of the Morea*, Princeton 1953, s. 53-83; N. Kotsiris, *Symvolia stin Istoría tis Methonis*, Athens 1977; S. Lauffer, *Griechenland, Lexikon der historischen Stätten*, München 1989, s. 428-429; N. Lianos, "Castello da Mare, Methoni, Greece", *Secular Medieval Architecture in the Balkans 1300-1500 and its Preservation* (ed. S. Çurčić - E. Hadjijtryphonos), Thessaloniki 1997, s. 140-143; N. Iorga, "Documents sur les villes de Coron et de Modon", *Revue des études sud-est européennes*, XI, Bucarest 1934, s. 152-162; G. C. Soulis, "Notes on Venetian Modon", *Peloponnesiaka*, III/4, Athens 1960, s. 267-275; S. Tamari, "The Venetian-Ottoman fort-Castel de Mare in Modon", *Atti dell'Accademia Nazionale dei Lincei*, XIII/33 (1978), s. 527-552; N. A. Bees, "Modon", *IA*, VIII, 397-402; a.m.f., "Modon", *EP²* (Ing.), VII, 216-218.

MACHIEL KIEL

MOGADIŞU

(bk. MAKDIŞU).

MOĞLOVA KEMERİ

İstanbul'da
Alibey deresi üzerinde yer alan
Osmanlı su kemeri.

İstanbul'a su getirmek için Mimar Sinan tarafından planlanan Kırkçeşme tesislerinin bir parçası olup Kemberburgaz'dan yaklaşık 4 km. kadar güneybatıda Ali-

bey deresinin (Kydaros) üzerine inşa edilmiştir. Saadi Nazım Nirven kemerin adının Moğol Ağa'dan geldiğini düşünürken 1542-1550 yılları arasında İstanbul'u ziyaret eden Pierre Gylli (Gyllius), Alibey deresine halk arasında Makhleva denildiğini yazar. Bu kelimenin daha sonra Moğlova (Mağlova) şeklini almış olması daha muhtemeldir. *Tezkiretü'l-ebniye*'de kemerin adı Moğlova, *Tezkiretü'l-bünyân*'da ise Muallakkemer şeklinde kaydedilmiştir. Önceleri bir Bizans kemeri şeklinde tanıtılmaya çalışılmışsa da gerek tezkirelerden gerekse inşa tekniğinden anlaşıldığına göre kesin biçimde bir Osmanlı yapısıdır. Kırkçeşme tesislerinin yapımı tamamlandıktan sonra, 971 (1563) yılı Eylülünde meydana gelen selde büyük zarar gören bu ve diğer bazı kemerler Mimar Sinan tarafından yeniden yapılmıştır.

Kırkçeşme isâlesinin ana galerisi Moğlova Kemerinin en üstünden geçer. Galerinin su ile temasta bulunan bölümü su geçirmez bir siva ile kaplanmış, üzeri sal taşları ile beşik tonoz çatı şeklinde örtülmüş, yanlarına saçaklar yapılmıştır. Suyun kemere giriş yerinden itibaren 50.65 metrelik bölümü trapez kesitli duvar olarak inşa edilmiş, fazla suların taşabilmesi için de bir dolu savak yapılmıştır. Moğlova Kemerinin tepe uzunluğu 258 metredir. Orta bölümünde alt ve üst katlarda dörderden sekiz büyük göz, yanlarda da dörderden sekiz göz vardır. Beş ayağın üzerinde üçerden on beş hafifletme gözü ile çok ilginç bir yapıya sahiptir. Yaya geçidinin giriş ve çıkış yerleri olan iki küçük gözle beraber Moğlova Kemerinin üzerinde toplam otuz üç göz bulunmaktadır. Alt taraftaki büyük gözlerin sivri kemerlerinin oturduğu üzenği taşının üstünden galerinin çatısının tepesine kadar olan yükseklik 28.21 metredir. *Tezkiretü'l-bünyân*'da Moğlova Kemerinin temelini derinliği 18 zirâ (13,6 m.) olarak verilmiştir. Ancak dere yatağı zamanla dolduğu için bu derinliğin hangi noktadan itibaren alınacağı belli değildir. Temeldeki son genişleme üzenği taşından itibaren 5.30 m. aşağıda olduğuna göre temel derinliği bu noktadan itibaren alınırsa Moğlova Kemerinin temelden yüksekliği 47,11 m. olur. Bu yükseklik on altı katlı bir binanın yüksekliğine tekabül eder.

Su kemerlerinde trapez kesitli duvarlar ve ayaklar ilk defa Mimar Sinan tarafından yapılmış, hem yatay kuvvetlere dayanıklı hem de zarif bir sistem geliştirilmiştir. Moğlova Kemerinde ise alınan

Moğlova Kemer'i ve kemerin Alibeyköy Barajı yapıldıktan sonraki hali

tedbirler çok daha ilginçtir. Üst kemerlerde duvar kalınlığı 3,05 m., alt kemerlerde 4,5 metredir. Bu yükseklikte bir yapının deprem ve rüzgâr gibi yatay kuvvetlere dayanması imkânsızdır. Mimar Sinan, kemer ayaklarını aşağıya doğru iki ayrı piramit biçiminde genişleterek stabiliteyi sağlamış, ayakların ortalarına üçer kemer yerleştirip bunları hafifletmiş, fevkalâde zarif fakat sağlam bir şaheser meydana getirmiştir. Altındaki dört büyük kemerin açıklığı 17,50 m., üsttekilerin 13,45 metredir. Bu inşa tarzı bugünkü statik bilgilerine de tamamen uygundur. Ayrıca kemerlerin yatay kuvvetleri ayaklar içerisinde yapılan bağlantılarla karşılanmıştır. Yanlardaki kemerlerin açıklıkları 4,5 m. civarındadır. Ayak kalınlığı aşağıya doğru piramit şeklinde genişleyerek üst katta 7,70 m., selyaranların üzerinde 10,70 m. olmakta, temelde ise 17,70 metreye ulaşmaktadır. Buna rağmen yapılan genişleme kemerde hiçbir hantallık meydana getirmemiş, çok zarif, dantele gibi görünen eşsiz bir mühendislik-mimarlık âbidesi ortaya çıkmıştır. Küçük kemerlerin bulunduğu bölgede de duvar kalınlığı aşağıya doğru arttırılarak deprem ve rüzgâr kuvvetlerine dayanıklı trapez kesitli bir konstrüksiyon uygulanmıştır. Birçok sanat severden gelen itirazlara rağmen Osmanlı dönemi Türk sanatının sivil mimaride bir şaheseri olan bu su kemerinin baraj gölü içinde kalması önlenemediğinden Moğlova Kemer'i günümüzde alt tarafında yapılan Alibey Barajı dolayısıyla üzenği taşına kadar su altında kalmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

T SMA, E., nr. 12005 (zabıtnâme); Sâî, *Yapılar Kitabı, Tezkiretül'ü-bünân ve Tezkiretül'ebniye* (nşr. Hayati Develi – Samih Rifat), İstanbul 2002, s. 55, 146-147; a.mlf., *Tezkiretül'ebniye*, s. 109; *Tuhfetül'mî'mârîn* (nşr. Rifkî Melûl Meriç, *Mimar Sinan, Hayatı, Eserleri I: Mimar Sinan'ın Hayatına, Eserlerine Dair Metinler* içinde), Ankara 1965, s. 42; P. Gyllius, *De Bosphora Thracio*, Lyon 1561, s. 68-73; K. O. Dalman, *Der Valens-Aquadukt in Konstantinopel*, Bamberg 1933, tür.yer.; Saadi Nazım Nirven, *İstanbul Suları*, İstanbul 1946, s. 79, 96-97; Kâzım Çeçen, *İstanbul'da Osmanlı Devri'ndeki Su Tesisleri*, İstanbul 1984, s. 54-71; a.mlf., "Seldschukische und Osmanische Talsperren", *Historische Talsperren*, Verlag 1987, s. 276-295; a.mlf., *Mimar Sinan ve Kırkçeşme Tesisleri*, İstanbul 1988, s. 27, 39, 43, 46-48, 117-126; Ap-tullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 244, 405; R. Anhegger, "Eyyübî'nin Menâkıb-ı Sultan Süleyman'ı", *TD*, I (1949), s. 119-138.

KÂZIM ÇEÇEN

MOĞOLLAR

Ortaçağ dünya tarihinde önemli rol oynayan ve özellikle İslâm dünyasındaki tahribatıyla tanınan bir kavim.

Dilleri Altay dil ailesinden Mançu-Tunguzca, Türkçe ve Korece ile gramer ve kelime bakımından ilişkili bulunan Moğollar'ın menşei (İslâm kaynaklarında Tatarlar) ve VI. yüzyıldan önceki tarihleri oldukça karanlıktır. Moğol adı, kaynaklarda ilk defa VII. yüzyılda T'ang sülâlesi resmî tarihleri *Chiu T'ang-shu* ve *Hsin T'ang-shu*'da "Mêng-wu" ve "Mêng-wa" şeklinde Proto-Moğol Shih-wei kabile grupları arasında önemsiz küçük bir kabile ismi şeklinde geçer; devlet ve hânedan adı olarak kullanılması Cengiz Han zamanında, millet adı olarak kullanılması ise çok daha sonra gerçekleşmiştir. Arkeolojik kazılardan elde edilen bilgilere göre Moğol asıllı kabileler, daha milâttan önce II. bin yıldan itibaren Türk menşeli kabilelerin doğusunda yer almakta ve Tula nehrinin kaynakları her iki ırk arasında sınır teşkil etmekteydi. Bu dönemde Moğollar, Tula nehrinin kaynaklarından Mançurya'nın batı ve güneybatısına kadar yayılmışlardı. Hunlar'dan itibaren Moğollar ile Türkler arasındaki temasların sıklaştığı görülmektedir. Büyük Hun Devleti'nin yıkılmasının ardından Asya'da ortaya çıkan güç boşluğu, III. yüzyılın başlarından VI. yüzyılın ortalarına kadar Moğol asıllı Hsien-pi ve Juan-juanlar tarafından doldurulmuştur. VI. yüzyılın ortalarından itibaren önce Göktürk, daha sonra Uygur hâkimiyeti-

tine giren Moğollar bu dönemde Türk kültürü ve devlet geleneklerinden önemli ölçüde etkilenmişlerdir.

X-XII. yüzyıllarda Moğol asıllı kabileler tarafından Kuzey Çin ile İç Asya'da Cuncen, Kitan ve Karahıtaylar gibi devletler kurulmakla birlikte Moğollar'ın dünya tarihinde önemli rol oynaması, ancak XIII. yüzyılın başlarında Timuçin'in kurduğu Moğol İmparatorluğu ile olmuştur. Timuçin, uzun mücadelelerin ardından bütün Moğol aşiretlerini tek bir devlet çatısı altında toplamayı başardı. 1206'da Cengiz (Çingiz) Han unvanını aldıktan sonra 1209 yılına kadar sırasıyla Kırgız, Merkit, Nayman ve Uygurlar'ı idaresine aldı. Moğolistan'a tam anlamıyla hâkim olarak Cebe Noyan vasıtasıyla eski düşmanı Güçlüg'ün (Güçlüğ, Küçük) yönetimine giren Karahıtay topraklarını ele geçirdi (1218). Cengiz Han'ın Kuzey Çin'de hüküm süren Kin Devleti'ne karşı başlattığı savaş ise ancak halefi Ögedey zamanında sona erdi (1234). Cengiz Han yaptığı idarî, içtimâî ve askerî düzenlemelerle kendisine nisbetle Cengiziler diye de anılan Moğollar'ı tarihlerinde ilk defa düzenli bir teşkilâta kavuşturdu ve onları cihan devleti telakkisiyle yeniden yapılandırdı. Moğol yazı kültürü de ilk olarak bu dönemde yaygınlık kazandı.

Karahıtay topraklarının ele geçirilmesi Cengiz Han'ı batıda Hârizmşahlar'a komşu yapmıştı. 1218 yılında 450 kişilik bir Moğol kervanının Otrar'da kılıçtan geçirilip mallarının yağmalanması ve gönderilen elçilerin de öldürülmesi üzerine Cengiz Han ertesi yıl güçlü bir orduyla Hârizmşahlar'a karşı sefere çıktı. Sultan Alâeddin Muhammed b. Tekiş, Moğollar'a karşı meydan savaşı vermek yerine ordusunu şehirlere taksim ederek savunma savaşı yapmayı tercih etti. Ancak önce Otrar ve Hucend, ardından Buhara ve Semerkant düştü. Bu durumda mücadelesinin imkânsız olduğunu anlayan Alâeddin Muhammed, Horasan üzerinden Mâzenderan'a ve oradan Hazar denizindeki Âbeskûn adasına kaçtı; kısa bir süre sonra da öldü (Şevval 617 / Aralık 1220). Yerine sultan ilân edilen oğlu Celâeddin Hârizmşah yaklaşık on yıl boyunca Kuzey Hindistan, Irâk-ı Acem ve Azerbaycan'da başarılı bir şekilde mücadele verdiyse de çabaları Moğollar'ı durdurmaya yetmedi. 617-618 (1220-1221) yıllarında Cebe ve Sübüta kumandasında gerçekleştirilen askerî harekâttan sonra Horasan üzerinden Irâk-ı Acem ve Azerbaycan'a giren Moğol müfrezeleri, Kafkaslar'dan Kara-